

Struktura urbanistyczna wybranych łódzkich osiedli mieszkaniowych z lat 1950–1990 wyrazem zmieniających się metod kształtowania przestrzeni

mgr inż. arch.

MICHAŁ BAMBERSKI

Politechnika Łódzka

Wydział Budownictwa Architektury i Inżynierii Środowiska

ORCID: 0000-0001-7694-7063

Artykuł przedstawia struktury urbanistyczne wybranych łódzkich osiedli mieszkaniowych z lat 1950–1990 w kontekście przeprowadzonych badań nad metodami kształtowania przestrzeni. Badanie obrazuje proces pierwotnego odejścia od formy tradycyjnego kwartału miejskiego z lokalami usługowymi zlokalizowanymi w parterze, aby pod koniec okresu badawczego znów do niego powrócić, jednak w zmodernizowanym i bardziej ekonomicznym układzie. Przykłady osiedli Bałuty I oraz Radogoszcz-Wschód udowadniają, że pomimo 30 lat różnicy kompozycja urbanistyczna oparta o kwartały miejskie pozostała najbardziej miastotwórczą formą zabudowy w środowisku zurbanizowanym. Ponadto czytelny, funkcjonalny i wygodny układ urbanistyczny świadczy o jakości całego osiedla mieszkaniowego.

Mieszkania na terenie osiedli zbudowanych w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stanowią obecnie niecałe 60% wszystkich zasobów mieszkaniowych w kraju [1]. Budynek wielorodzinny, często powstały na rozległych i wcześniej niezabudowanych terenach, zdominowały przestrzeń większości polskich miast. Analiza ewolucji ich struktury urbanistycznej odzwierciedla zmiany w podejściu do projektowania kompleksowej zabudowy wielorodzinnej w mieście. Różnorodność kompozycji ukazuje proces poszukiwania

możliwie najlepszego standardu zamieszkania zbiorowego, uwzględniającego trudne uwarunkowania ekonomiczne.

Cel i metodyka

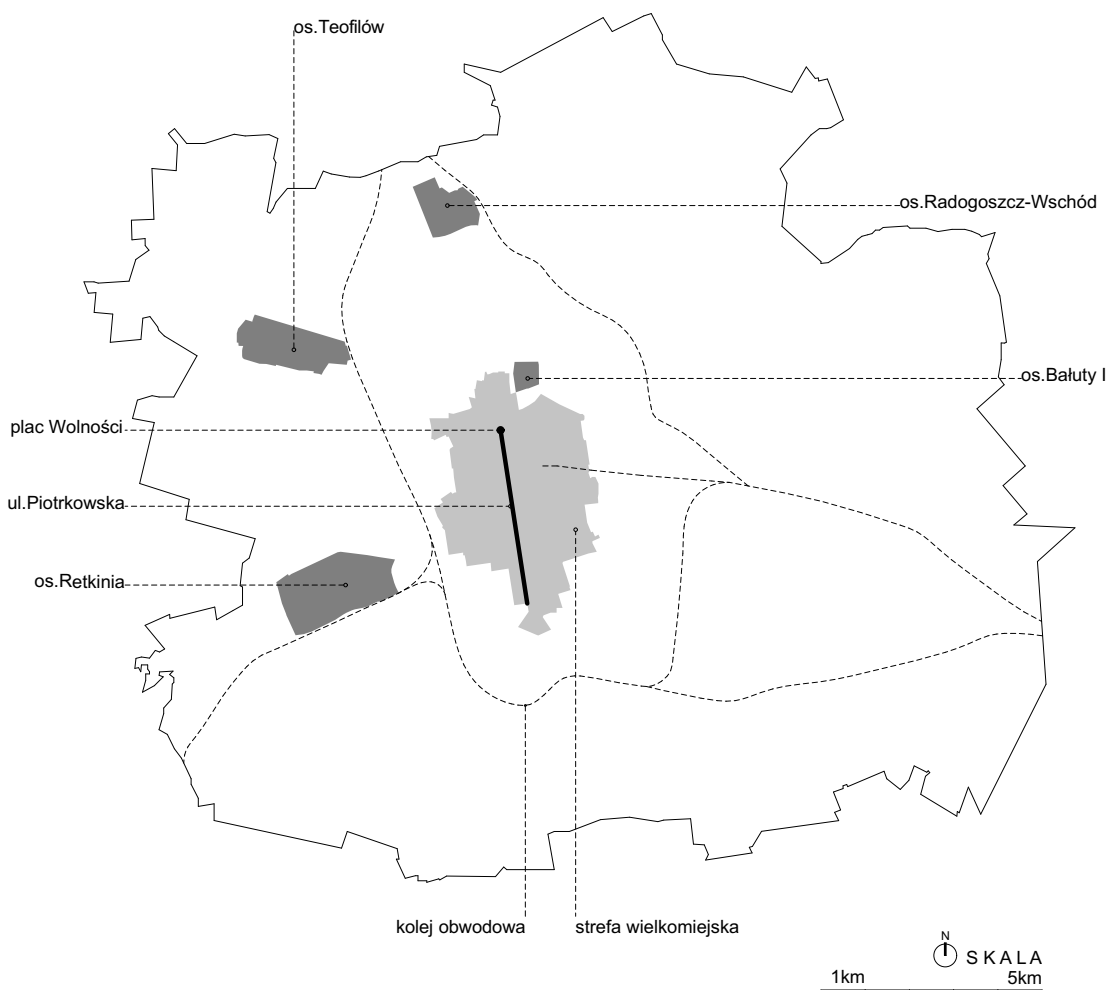
Artykuł przedstawia struktury urbanistyczne wybranych łódzkich osiedli mieszkaniowych z lat 1950–1990 w kontekście przeprowadzonych badań nad metodami kształtowania przestrzeni. Badanie obrazuje proces odejścia oraz powrotu do formy tradycyjnego kwartału miejskiego jako najbardziej miastotwórczej formy zabudowy.

Artykuł stanowi także próbę zabrania głosu w dyskusji o jakości osiedli mieszkaniowych realizowanych w okresie istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Okres badawczy został podzielony na cztery dziesięciolecia. Następnie wybrano po jednym osiedlu mieszkaniowym stanowiącym reprezentanta każdego z nich. Cztery opisywane przykłady zostały wyselekcjonowane w taki sposób, aby maksymalnie różniły się między sobą strukturą urbanistyczną, która jest zarazem charakterystyczna dla czasów, w jakich powstały.

Przyjęto metodę porównawczą, zestawiając ze sobą charakterystyczne cechy struktury urbanistycznej wybranych osiedli mieszkaniowych, takie jak: powierzchnia, powierzchnia zabudowy, wskaźnik intensywności zabudowy, liczba mieszkańców, liczba kondygnacji, kompozycja urbanistyczna, lokalizacja lokali usługowych oraz technologia wykonania budynków mieszkalnych. Badania zostały przeprowadzone na podstawie analizy tekstów źródłowych, historycznych zdjęć lotniczych, ortofotomap, oryginalnych projektów zagospodarowania terenu oraz obserwacji empirycznych na terenie osiedli mieszkaniowych. Weryfikacja aktualnej struktury urbanistycznej osiedla z oryginalnymi założeniami projektowymi była możliwa m.in. dzięki wizytom w archiwach lokalnych spółdzielni oraz wspólnot mieszkaniowych. Opracowane rzuty umożliwiły obliczenie opisanych współczynników urbanistycznych dla poszczególnych osiedli, a także przygotowanie schematycznych przekrojów urbanistycznych, których celem jest pełniejsza ilustracja ewolucji zabudowy poszczególnych osiedli mieszkaniowych.

lokalizacja wybranych łódzkich osiedli mieszkaniowych w skali miasta

Rys. 1. Lokalizacja wybranych łódzkich osiedli mieszkaniowych w skali miasta; źródło: autor

Kontekst

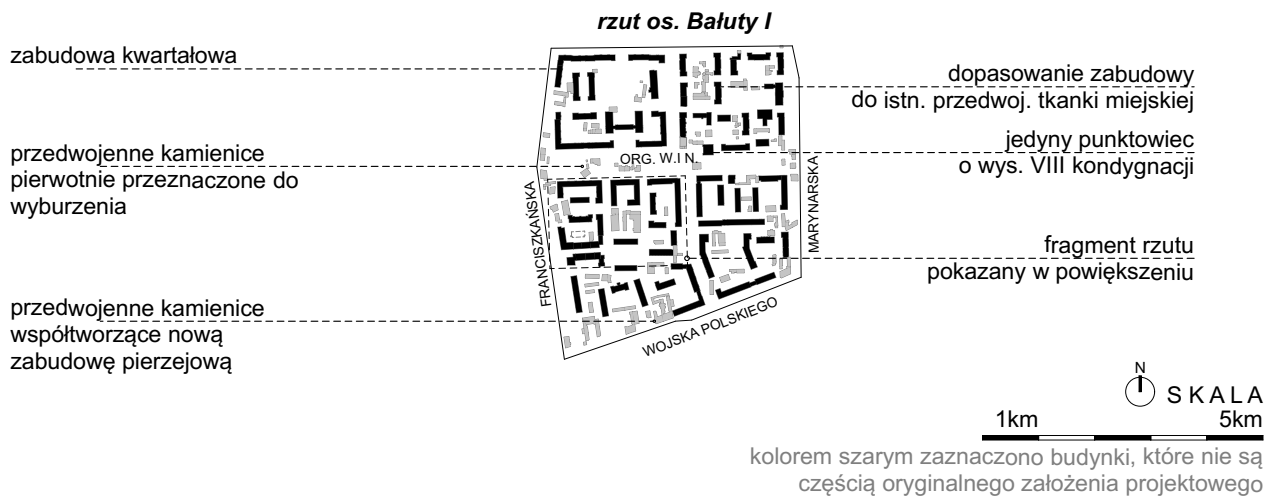
Przed II wojną światową Łódź oferowała niską jakość warunków życia dla swoich mieszkańców. Głównym powodem był dotychczasowy dynamiczny i nieuporządkowany rozwój miasta, ukierunkowany głównie na działalność przemysłową [2]. Miasto musiało stawić czoła rosnącym skutkom migracji ludności

wiejskiej do dużych zurbanizowanych aglomeracji. Powojenne analizy przeprowadzone przez nowe władze miasta wskazały na główne problemy Łodzi: zaniedbania w gospodarce komunalnej, chaotyczną zabudowę oraz lokalizację licznych zakładów przemysłowych we wszystkich dzielnicach [2]. Nadzędnymi ideologicznymi celami powojennych władz stało

się ujednoczenie struktury zabudowy miasta, likwidacja podziałów spotecznych oraz separacja funkcji mieszkaniowej, handlowo-ustugowej i przemysłowej [2]. W związku z tym zlecono urbanistom oraz architektom przygotowanie pierwszych planów przebudowy i uporządkowania Łodzi celem tworzenia nowego socjalistycznego miasta.

Tab. 1. Charakterystyka zabudowy wybranych osiedli mieszkaniowych; źródło: autor

	os. Bałuty I	os. Teofilów	os. Retkinia	os. Radogoszcz-Wsch.
rok oprac. proj.	1950	1962(a), 1965(b), 1967(c)	1972	1981
powierzchnia	0,34 km ²	2,14 km ²	3,25 km ²	1,27 km ²
pow. zabudowy	0,08 km ²	0,28 km ²	0,41 km ²	0,17 km ²
% pow. zabud.	22%	13%	13%	14%
intensywn. zabud.	0,82	0,56	0,60	0,50
liczba mieszk.	b.d.	50 000	64 000	24 000
l. mieszkańców/km ²	b.d.	23 000	20 000	19 000
l. kond. bud. mieszk.	IV-VI (1 X VII)	V, XI	V, X, XII	III, V, VII, VIII
kompozycja urb.	układ kwartalowy	układ grzebieniowy	układ mieszany	układ kwartalowy
lok. lokali usług.	parter bud. mieszk.	wolnostojące pawilony	wolnostojące pawilony	parter bud. mieszkalnych
techn. budowy	murowana	prefabrykacja	prefabrykacja	prefabrykacja
plan osiedla - kształt	zwarty	wydużony	wydużony	zwarty

Rys. 2. Rzut osiedla Bałuty I, źródło: autor

1950–1960

Podczas obrad Krajowej Partyjnej Narady Architektów w 1949 roku zdefiniowano największe zagrożenia dla rozwoju socjalistycznej architektury, określone słowami: formalizm, nihilizm oraz konstruktywizm, jako przejawy „burżuazyjnego kosmopolityzmu”. W odpowiedzi proklamowano architekturę „socjalistyczną w treści i narodową w formie”. Tym samym uznano socrealizm za jedyny obowiązujący styl w Ludowej Polsce [3]. Większość osiedli mieszkaniowych zbudowanych w Polsce przez 6 następných lat zaprojektowano w stylu socrealizmu. Po śmierci Józefa Stalina oraz Bolesława Bieruta, w roku 1956 odbyła się Ogólnopolska Narada Architektów, która przyniosła pełne potępienie doktryny socrealistycznej. Zdecydowano się zwrócić ku założeniom określonym w Karcie ateńskiej [4] oraz do estetyki stylu międzynarodowego [3]. W praktyce oznaczało to możliwość swobody projektowej.

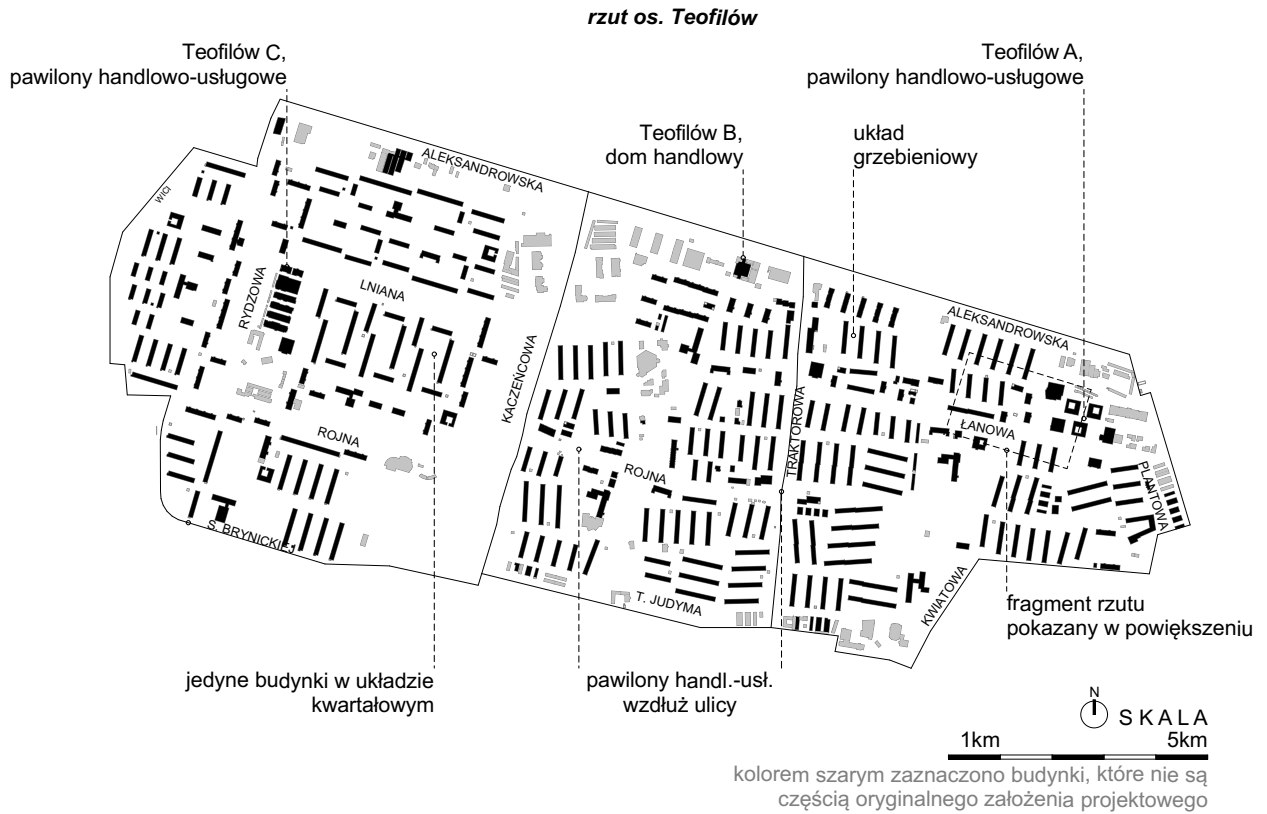
Pierwsze projekty przebudowy Łodzi zmierzały do tworzenia przestrzeni zróżnicowanych pod względem funkcjonalnym oraz urbanistycznym. Niestety, z powodu braków budżetowych finalnie zdecydowano się na realizację głównie zabudowy mieszkaniowej, odpowiadając na najpilniejsze potrzeby społeczne [5]. Zgodnie z założeniem poprawy standardu zamieszkania łodzian oraz zmiany struktury zabudowy mieszkaniowej w mieście nowe budynki mieszkalne często powstawały w miejscu przedwojennych kamienic oraz oficyn. Stosunek władz oraz społeczeństwa do oryginalnej tkanki historycznej był zdecydowanie inny od współczesnego. Przedwojenna zabudowa miasta była utożsamiana ze złymi warunkami higieniczno-sanitarnymi, brakami infrastrukturalnymi oraz wysokim stopniem degradacji technicznej. W związku z tym jedną z najważniejszych kwestii powojennej Łodzi stał się rozwój budownictwa masowego [2].

Osiedle Bałuty I jest wybranym przykładem z lat 50. XX wieku w łódzkim budownictwie mieszkaniowym. Osiedle zostało zaprojektowane (zgodnie z obowiązującą doktryną) w stylu socrealistycznym przez architektów: Bolesława Tatariewiczza oraz Romualda Furmanka w 1951 roku [6]. Powstało w pobliżu starego miasta – w miejscu zabudowy głównie z przetomu XIX i XX w. Wymagało to dodatkowych nakładów finansowych potrzebnych do wykonania niezbędnych wyburzeń, które z kolei uszczuplały niewystarczający zasób mieszkaniowy Łodzi. W związku z tym w trakcie budowy zachowano stare budynki, których lokalizacja nie uniemożliwiła realizacji nowych. Chaotycznie rozrzucone obiekty przedwojennej architektury do dziś zaburzają czytelny układ urbanistyczny osiedla, zdradzając dawny przebieg ulic i ówczesną skalę zabudowy. Powierzchnia terenu całego osiedla wynosi 0,34 km², z czego 22% stanowi przestrzeń zabudowana. Wskaźnik intensywności zabudowy wynosi 0,82. Budynki mieszkalne wchodzące w skład osiedla mają od 4 do 6 kondygnacji. Wyjątek stanowi jedyny punktowiec o wysokości 12 kondygnacji. Opisywane osiedle wyróżnia czytelna kompozycja urbanistyczna, hierarchiczny układ wewnątrz urbanistycznych oraz wyraźne wydzielenie kwartałów zabudowy, tworzących kameralne przestrzenie wewnętrzne. Kształt osiedla jest zwarty, wyraźnie podzielony na 4 części za pomocą poszerzonych ulic na osi północ–południe oraz wschód – zachód. Lokale usługowe zostały zaprojektowane wyłącznie w partach budynków, znajdujących się wzdłuż najważniejszych ulic. Wszystkie budynki zostały wzniesione w technologii tradycyjnej – murywanej, zachowując wysoki stopień zróżnicowania form architektonicznych. Socrealistyczna architektura opisywanych budynków została podkreślona dwukondygnacyjnymi przejazdami bramowymi, gzymsami oraz obramowaniami niski okiennych.

1960–1970

Oficjalne potępienie założeń socrealizmu oraz konieczność zwiększenia tempa oddawania do użytku mieszkań wymusiła zmianę podejścia do projektowania oraz budowy osiedli. Na początku lat 60. uchwalono ustawę dotyczącą oszczędnościowego budownictwa mieszkaniowego [3]. Dynamicznie rosnąca liczba ludności w miastach wymagała systematycznej budowy kolejnych osiedli mieszkaniowych w szybszym tempie. Jedyną możliwością w realizacji rosnących potrzeb dostrzeżono w uprzemysłowieniu procesu budowy wielorodzinnych budynków mieszkalnych. Poszukiwanie oszczędności na każdym kroku procesu realizacji osiedli mieszkaniowych drastycznie wpłynęło na ich jakość [3].

Wybrany przykładem osiedla mieszkaniowego zbudowanego w latach 60. XX wieku w Łodzi jest Teofilów. Osiedle powstało na trzech odrębnych etapach, jednak funkcjonuje jako całość. Realizacja części A rozpoczęła się w 1963 roku, części B w roku 1965, natomiast części C w roku 1967 [7]. Układ dwóch pierwszych fragmentów osiedla został zaplanowany przez architektki: Krystynę Krygier oraz Janinę Lenczewską, natomiast części C przez architektów: Zdzisława Lipskiego, Jerzego Sadowskiego oraz Jakuba Wujka. Teofilów jest pierwszym osiedlem mieszkaniowym w Łodzi zrealizowanym po II wojnie światowej poza pierścieniem kolei obwodowej. Został zbudowany na terenach wcześniej niezurbanizowanych. Powierzchnia terenu całego osiedla wynosi 2,14 km², a więc ponad sześciokrotnie więcej niż w przypadku osiedla Bałuty I. Drastycznie zmienił się również wskaźnik powierzchni zabudowanej, który został obniżony z 22% do 13%. Ponadto wskaźnik intensywności zabudowy uległ zmniejszeniu z 0,82 na 0,56. Teofilów został zaprojektowany dla 50 000 mieszkańców [8]. Niższe budynki mieszkalne wchodzące w skład osiedla mają 5, a wyższe

Rys. 3. Rzut osiedla Teofilów; źródło: autor

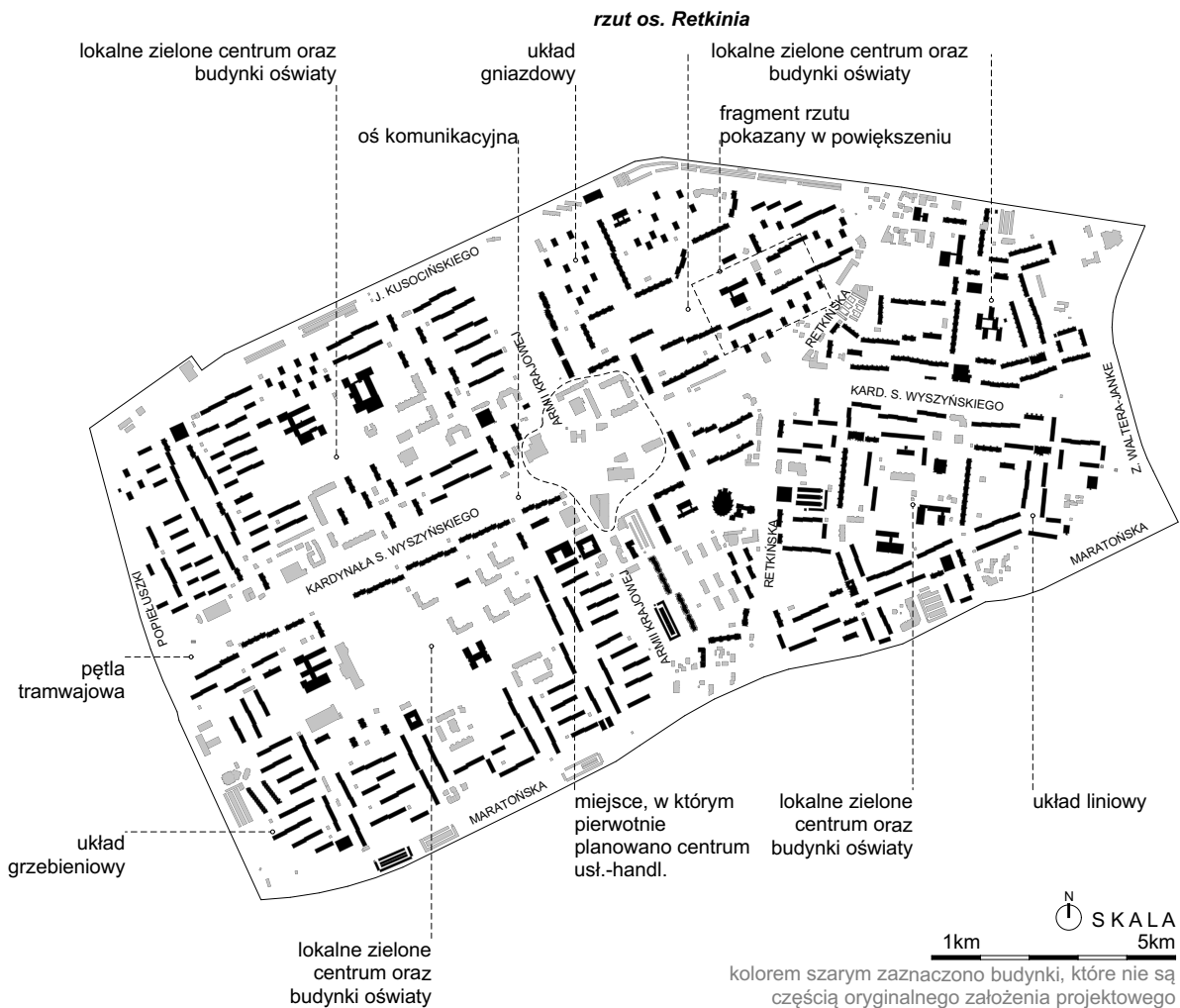
11 kondygnacji. Zmiany wskaźników urbanistycznych wynikają z odejścia od zwartej zabudowy kwartałowej. Kompozycja urbanistyczna osiedla ma układ grzebienny, co uniemożliwia wytworzenie kameralnych, zdefiniowanych przestrzeni dla mieszkańców. Budynki są ustawione szczytowo względem głównych ulic. Wyjątek stanowią pojedyncze centralne fragmenty części C, które zaprojektowano tak, aby tworzyły układy kwartałowe. Plan osiedla stanowi wydłużony prostokąt oparty o kręgosłup komunikacyjny przebiegający w jego północnej granicy. Jest on szeroką ulicą o ruchu przyspieszonym wraz z torowiskiem tramwajowym. Na terenie osiedla znajdują się trzy główne zespoły usługowo-handlowe (po jednym dla każdej części) zlokalizowane w wolnostojących pawilonach. W przeciwieństwie do tradycyjnej – murowanej i zróżnicowanej pod względem architektonicznym zabudowy osiedla Batuty I, wszystkie obiekty mieszkalne Teofilowa zostały zrealizowane w technologii prefabrykowanej – łódzkiej sekcji mieszkaniowej. Ze względu na ich powtarzalność jedynymi charakterystycznymi elementami przestrzennymi, przełamującymi anonimowość oraz monotonię budynków mieszkalnych, są obiekty o funkcji niemieszkalnej. Niewielką (jak na ówczesne standardy) odległość pomiędzy budynkami rekompensuje wszechobecna zieleń oraz dominująca niska zabudowa.

1970–1980

W roku 1970 Edward Gierek został wybrany na sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej [3]. Jednym z głównych haseł propagandowych sekretarza był plan budowy tzw. drugiej Polski [9]. Realizacja postulatu przekładała się na zwiększenie finansowania przeznaczanego na budownictwo mieszkaniowe oraz podniesienie jego standardu. W wyznaczonym okresie zrealizowano w Łodzi największe inwestycje mieszkaniowe połączone główną arterią samochodowo-tramwajową wschód – zachód, tj.: osiedle Retkinia (zachód), Śródmiejska Dzielnica Mieszkaniowa (centrum), osiedle Widzew-Wschód (wschód).

Retkinia jest wybranym przykładem osiedla mieszkaniowego zbudowanego w latach 70. XX w. Projekt powstał w 1972 roku. Osiedle jest podzielone na mniejsze części, ale od początku było zaplanowane jako jedno rozległe założenie projektowe. Zostało opracowane przez architektów: Krystynę Krygier oraz Tadeusza Sumienia. Osiedle Retkinia powstało po zachodniej stronie kolei obwodowej, w miejscu dawnej wsi o tej samej nazwie. Znaczna część ówczesnych zabudowań została wyburzona. Niektóre pojedyncze domy istnieją do dziś, zdradzając dawną skalę zabudowy tych terenów. Retkinia pozostaje największym osiedlem zrealizowanym na terenie Łodzi. Pomimo znacznej powierzchni osiedla Teofilów Retkinia jest od niego 1,5

razy większa. Powierzchnia terenu całego osiedla wynosi 3,25 km². Przy czym wskaźnik powierzchni zabudowanej nie uległ zmianie i wynosi 13%. Wskaźnik intensywności zabudowy nieznacznie wzrósł do poziomu 0,60. Osiedle zostało zaprojektowane dla 67 000 mieszkańców [10]. Niższe budynki mieszkalne wchodzące w skład osiedla mają 5 kondygnacji, natomiast wyższe od 9 do 12 – podobnie jak w opisywanym przypadku z lat 60. W przeciwieństwie do monotonnej struktury urbanistycznej Teofilowa osiedle Retkinia wyróżnia mnogość zastosowanych układów kompozycji budynków mieszkalnych, tj.: liniowy, grzebienny oraz gniazdowy. Plan osiedla jest wydłużony i podzielony przez ulice obwodowe na 6 części, z których każda ma swoją centralną zieloną przestrzeń. Główna arteria komunikacyjna wraz z linią tramwajową przebiega przez środek osiedla, co zapewnia równomierną obsługę komunikacyjną dla mieszkańców. Ponadto jest ulokowana w częściowym płytkim wykopie, co ma m.in. wpływ na polepszenie warunków akustycznych. Funkcja handlowo-usługowa została zaplanowana w wolnostojących pawilonach rozmieszczonych w różnych częściach osiedla. Niestety wiele z nich nigdy nie zostało zbudowanych. Większość obiektów mieszkalnych została zaprojektowana w tzw. systemie szczecińskim. Budynki o tej samej liczbie kondygnacji są niemal identyczne. Na szczęście monotonię architektury

Rys. 4. Rzut osiedla Retkinia; źródło: autor

obiektów osiedlowych przetamują opisane, zróżnicowane układy urbanistyczne. Rozległe otwarte przestrzenie oraz dominujące wysokie budynki o prostych formach uniemożliwiły wytworzenie kameralnych przestrzeni dla mieszkańców. Jest to zauważalne zarówno w rzucie, jak i w schematycznym przekroju fragmentu osiedla. Architekci położyli za to większy nacisk na zaprojektowanie przestrzeni wspólnych, wyposażając je w elementy małej architektury.

1980–1990

W latach 80. XX wieku potrzeba wprowadzenia zmian sygnalizowana w licznych tekstach teoretycznych doprowadziła do narodzin polskiego postmodernizmu. W 1978 r. Czestaw Bielecki sugerował powrót do tradycyjnych zasad kształtowania przestrzeni miejskiej [11]. Architekt dr Krzysztof Nawratek w swojej książce pt. *Ideologie w przestrzeni. Próby demistyfikacji* określił opisywany okres jako schyłek architektury władz PRL i podkreślił „antycypującą rolę architektury, której ewolucja w latach 80.

wyprzedziła nadchodzące przemiany w życiu społecznym” [12].

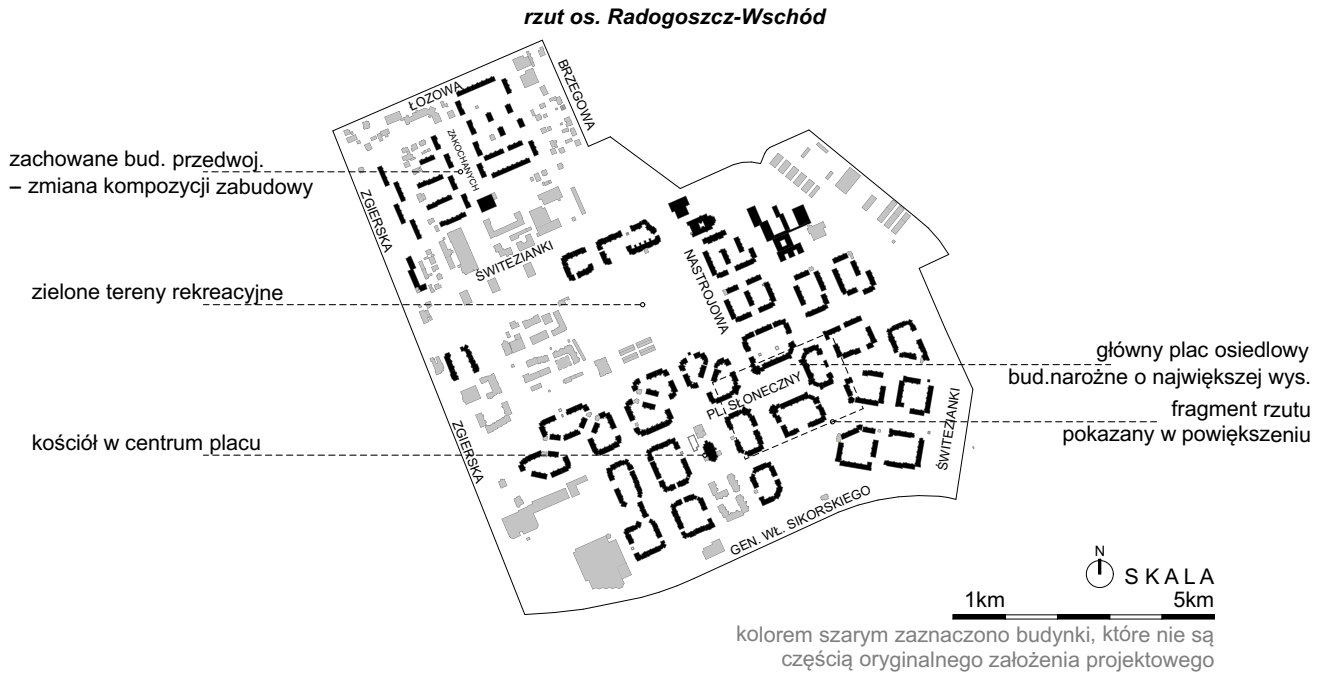
Wybranim osiedlem mieszkaniowym zbudowanym w latach 80. XX wieku w Łodzi jest Radogoszcz-Wschód. Obowiązująca wersja projektu powstała w 1981 roku. Projektanci: Zdzisław Lipski, Jakub Wujek, Mirosław Błaszczczyński oraz Zbigniew Palma, pragnęli stworzyć dzieło nowej epoki, odrzucając stricte modernistyczne doświadczenia z Teofilowa C. Osiedle zostało zbudowane w miejscu dawnej cegielni oraz niezabudowanych terenów bagnistych. Powierzchnia terenu całego osiedla wynosi 1,27 km². Pomimo zmniejszenia powierzchni względem Retkini 2,5-krotnie współczynnik powierzchni zabudowanej uległ nieznacznej zmianie: z 13% na 14%. Intensywność zabudowy również nie uległa dużej zmianie i wynosi 0,50. Osiedle Radogoszcz-Wschód zostało zaprojektowane dla 24 000 mieszkańców [13]. Budynki mieszkalne wchodzące w skład osiedla mają głównie od 3 do 5 kondygnacji, przypominając skalą zabudowę osiedla Bałuty I. Wyjątek stanowią pojedyncze 7- oraz 8-kondygnacyjne

budynki flankujące najważniejszy plac publiczny na terenie osiedla. Kolejnym podobieństwem do osiedla Bałuty I jest uformowanie budynków w czytelne kwartały, ale w zmodernizowanej wersji. Plan osiedla jest również zwarty z wyraźnie zaznaczonym głównym placem. Podobnie jak w opisywanym przykładzie z lat 50. lokale usługowe zlokalizowane są głównie w parterach budynków mieszkalnych. Zabudowa mieszkaniowa powstała z prefabrykowanych elementów i składa się z niemal identycznych budynków. Wyjątek stanowią obiekty usytuowane dookoła głównego placu. Dlatego poszczególne kolonie mieszkaniowe są wyróżnione za pomocą zastosowania zróżnicowanych elementów małej architektury w postaci daszków, murków, furtek oraz przejść. Pojedyncze mieszkania zlokalizowane na parterze są wyposażone w ogródki.

Podsumowanie

Zmiana metod kształtowania przestrzeni w kolejnych dziesięcioleciach PRL została w niniejszym artykule zaprezentowana

Rys. 5. Rzut osiedla Radogoszcz-Wschód; źródło: autor

za pomocą wybranych przykładów. Mają one cechy symptomatyczne dla zabudowy mieszkaniowej określonych przedziałów czasowych. Badanie obrazuje proces pierwotnego odejścia od formy tradycyjnego kwartału miejskiego z lokalami usługowymi zlokalizowanymi w parterze, aby pod koniec okresu badawczego znów do niego powrócić, jednak w zmodernizowanym i bardziej ekonomicznym układzie. Przykłady osiedli Bałuty I (proj. 1951) oraz Radogoszcz-Wschód (proj. 1981) udowadniają, że pomimo 30 lat

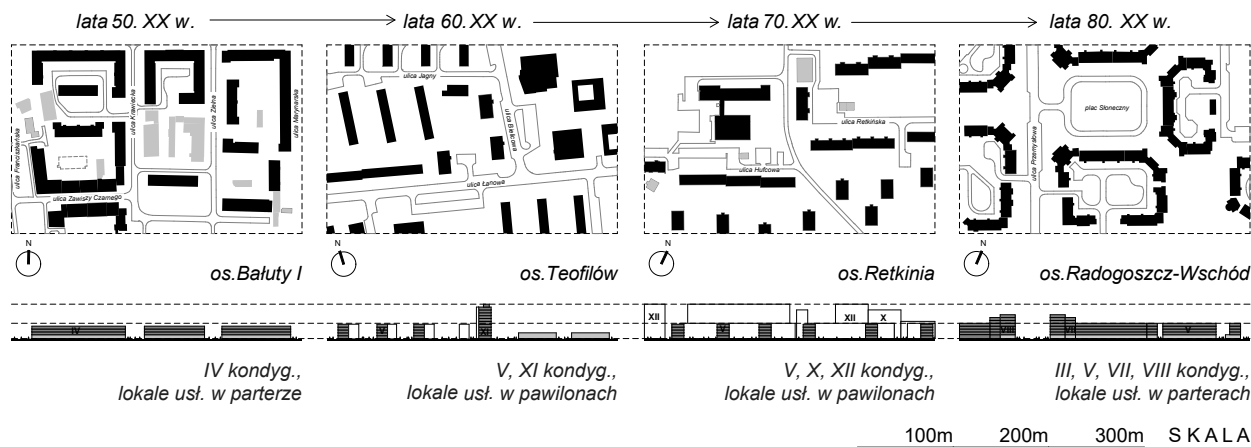
różnicy kompozycja urbanistyczna oparta o kwartały miejskie pozostała najbardziej miastotwórczą formą zabudowy w środowisku zurbanizowanym. Pozwala na wydzielenie przestrzeni kameralnych oraz bardziej zindywidualizowanych, pomaga w budowaniu tożsamości mieszkańców, podnosi ich bezpieczeństwo oraz stanowi dodatkową ochronę akustyczną [14]. Ponadto czytelny, funkcjonalny i wygodny układ urbanistyczny świadczy o jakości całego osiedla mieszkaniowego. Współcześnie osiedla

mieszkaniowe zrealizowane w opisywanym okresie często są przedmiotem krytyki lub dyskusji dotyczących form architektonicznych poszczególnych obiektów oraz ich elewacji. W większości stanowiły one niezwykle efektywną odpowiedź na realne i palące problemy mieszkaniowe. Nie należy więc współcześnie rozpatrywać większości osiedli mieszkaniowych PRL jako układów skończonych, ale warto doceniać i pielęgnować jakość jaką stale oferują – jako holistyczne założenia projektowe.

Tab. 2. Zestawienie głównych zalet i wad wybranych osiedli mieszkaniowych; źródło: autor

	os. Bałuty I	os. Teofilów	os. Retkinia	os. Radogoszcz-Wsch.
główne zalety	układ kwartalowy zwarta zabudowa czytelne wnętrza urbanistyczne kameralna forma zabudowy budynki usytuowane wzdłuż ulic bud. zróżnicowane arch. zabudowa miastotwórcza	nasłonecznienie mieszkań (wsch.-zach.) lokalne centra usługowo-handlowe liczne przestrzenie zielone kameralna forma zabudowy zielone pasáže piesze	lok. zielone centra zróżnicowane układy zabudowy oś komunik. w centrum osiedla oś komunik. w wykopie zachowanie rezerw terenowych	układ kwartalowy zwarta zabudowa czytelne wnętrza urbanistyczne kameralna forma zabudowy budynki usytuowane wzdłuż ulic zróżnicowane el. małej arch. zagospodarowanie przestrzeni wspólnych poj. prywatne ogródki
główne wady	przypadkowo usytuowane budynki przedwojenne przestrzenie niezagospodarowane	układ grzebieniowy brak czytelnych wnętrza urbanistycznych separacja funkcjonalna budynki usytuowane szczytowo wzdłuż ulic ściany szczytowe bez okien monotonne i powtarzalne budynki oś komunik. w ptn. granicy brak przestrzeni prywatnej dla mieszk.	występowanie budynków w układzie grzebieniowym mało czytelnych wnętrza urbanistycznych mało kameralnych przestrzeni niektóre bud. usytuowane szczytowo wzdłuż ulic ściany szczytowe bez okien brak przestrzeni prywatnej dla mieszk.	powtarzalne budynki ściany szczytowe bez okien

fragmenty rzutów wybranych łódzkich osiedli mieszkaniowych oraz schematyczne przekroje ilustrujące skalę zabudowy

Rys.6 – Fragmenty rzutów wybranych łódzkich osiedli mieszkaniowych oraz schematyczne przekroje ilustrujące skalę zabudowy, źródło: autor

BIBLIOGRAFIA

- [1] <https://rynekpierwotny.pl/wiadomosci-mieszkanie/50-polakow-mieszka-w-lokala-wybudowanych-w-prl/5960/> [dostęp: 4.01.2024].
- [2] Pakuła R., Miastoprojekt – Łódź swojemu miastu, Księży Młyn Dom Wydawniczy, Łódź 2019.
- [3] Ciarkowski B., Odcienie Szarości. Architektura i polityka w PRL-u, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2017.
- [4] Le Corbusier, Karta Ateńska, Centrum Architektury, Warszawa 2017.
- [5] Krystkowski T., Wielorodzinne osiedla i zespoły mieszkaniowe z lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w., [w:] Krasieński E. (red.), Atlas historyczny miasta Łodzi, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2022.
- [6] Ciarkowski B., Miastoprojektanci. Łódzkie architektki w czasach PRL-u, Księży Młyn Dom Wydawniczy, Łódź 2018.
- [7] Wesotowski J., Łódź epoki stalinowskiej, [w:] Krasieński E. (red.), Atlas historyczny miasta Łodzi, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź 2022.
- [8] <https://dzienniklodzki.pl/teofilow-mial-byc-najwiekszym-loodzkim-osiedlem-poznaj-jego-historie-archiwalne-zdjecia/ar/c15-15237205> [dostęp: 4.01.2024].
- [9] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/druga-polska;3894402.html> [dostęp: 12.09.2023].
- [10] Dzielnica mieszkaniowa Retkinia, Architektura, nr 5-6, 1973.
- [11] Bielecki C., Ciągłość w architekturze, [w:] Jędruch D., Karpieńska M., Leśniak-Rychlak D. (red.), Teksty modernizmu: Antologia polskiej teorii i krytyki architektury 1918–1981, Fundacja Instytut Architektury, Warszawa 2018.
- [12] Nawratek K., Ideologie w przestrzeni. Próby demistyfikacji, TAIWPN Universitas, Kraków 2005.
- [13] Zespół mieszkaniowy Radogoszcz-Wschód 1979–1985, „Architektura”, nr 1, 1986.
- [14] Sim D., Miasto życzliwe. Jak kształtować miasto z troską o wszystkich, Wysoki Zamek, Warszawa 2020.

DOI: 10.5604/01.3001.0054.3462

PRAWIDŁOWY SPOSÓB CYTOWANIA

Bamberski Michał, 2024, Struktura urbanistyczna wybranych łódzkich osiedli mieszkaniowych z lat 1950-1990 wyrazem zmieniających się metod kształtowania przestrzeni, „Builder” 03 (320). DOI: 10.5604/01.3001.0054.3462

STRESZCZENIE:

Artykuł przedstawia struktury urbanistyczne wybranych łódzkich osiedli mieszkaniowych z lat 1950–1990 w kontekście przeprowadzonych badań nad metodami kształtowania przestrzeni. Stanowi także próbę zabrania głosu w dyskusji o jakości osiedli mieszkaniowych realizowanych w okresie istnienia Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Przyjęto metodę porównawczą, zestawiając ze sobą charakterystyczne cechy struktury urban-

stycznej czterech wybranych osiedli mieszkaniowych, takie jak: powierzchnia, powierzchnia zabudowy, wskaźnik intensywności zabudowy, liczba mieszkańców, liczba kondygnacji, kompozycja urbanistyczna, lokalizacja lokali usługowych oraz technologia wykonania budynków mieszkalnych. Każde z nich jest reprezentantem poszczególnych dziesięcioleci opisywanego okresu. Badania zostały przeprowadzone na podstawie analizy tekstów źródłowych, historycznych zdjęć lotniczych, ortofotomap, oryginalnych projektów zagospodarowania terenu oraz obserwacji empirycznych na terenie osiedli mieszkaniowych. Badanie obrazuje proces pierwotnego odejścia od formy tradycyjnego kwartału miejskiego z lokalami usługowymi zlokalizowanymi w parterze, aby pod koniec okresu badawczego znów do niego powrócić, jednak w zmodernizowanym i bardziej ekonomicznym układzie. Przykłady osiedli Bałuty I oraz Radogoszcz-Wschód udowadniają, że pomimo 30 lat różnicy kompozycja urbanistyczna oparta o kwartały miejskie pozostała najbardziej miastotwórczą formą zabudowy w środowisku zurbanizowanym. Ponadto czytelny, funkcjonalny i wygodny układ urbanistyczny świadczy o jakości całego osiedla mieszkaniowego.

SŁOWA KLUCZOWE:

osiedle, urbanistyka, kwartał miejski, Łódź

ABSTRACT:

THE URBAN STRUCTURE OF SELECTED HOUSING ESTATES IN ŁÓDŹ FROM 1950-1990 AS AN EXPRESSION OF CHANGING METHODS OF SHAPING SPACE. The article presents the urban structures of selected housing estates in Łódź from the years 1950-1990 in the context of research conducted on methods of shaping space. It is also an attempt to take part in the discussion about the quality of housing estates built during

the existence of the Polish People's Republic. A comparative method was adopted, comparing the characteristic features of the urban structure of four selected housing estates, such as: area, built area, development intensity index, number of inhabitants, number of floors, urban composition, location of retail and structural technology of the residential buildings. Each of them represents particular decades of the described period. The research was carried out on the basis of the analysis of source texts, historical aerial photos, orthophotomaps, original spatial development projects and empirical observations in housing estates. The study illustrates the process of the initial abandonment from the form of a traditional city quarter with retail premises located on the ground floor, only to return to it at the end of the research period, but in a modernized and more economical layout. The examples of the Bałuty I and Radogoszcz-Wschód housing estates prove that, despite a 30-year difference, the urban composition based on city quarters remains the most city-forming system of development in an urbanized environment. Moreover, a clear, functional and comfortable urban layout proves the quality of the entire housing estate.

KEYWORDS:

estate, urban planning, city block, Łódź (Poland)